

**БІБЛЕЙСКАЯ АФАРЫСТЫКА Ў БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ
(ЛЕКСІКАГРАФІЧНЫ АСПЕКТ)¹**

Іваноў Яўген Яўгенавіч

загадчык кафедры тэарэтычнай і прыкладнай лінгвістыкі
ўстанова адукацыі “Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя А. А. Куляшова”,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт
(г. Магілёў, Беларусь)

Вызначаны прынцыпы і прапанаваны ўзор сістэмнага і комплекснага лінгвістычнага апісання крылатых афарызмаў, якія паходзяць з Бібліі і ўжываюцца ў сучаснай беларускай літаратурнай мове, у спецыяльным даведніку нарматыўнага тыпу (тлумачальным слоўніку з гістарычна-этымалагічнымі каментарыямі і адпаведнікамі ў рускай мове).

У беларускай літаратурнай мове значны пласт адзінак складаюць крылатыя словы як уласна беларускага паходжаньня [15], так і запазычаныя з іншых моў [4; 5; 12; 13; 14]. З вялікай колькасці іншамоўных крыніц (мастацкіх твораў, публіцыстыкі, філасофскіх і навуковых тэкстаў, выказванняў вядомых асоб, фальклорных тэкстаў і інш.) у беларускую мову ўвайшлі толькі тыя адзінкі, якія ў найбольшай ступені адпавядаюць светапогляду, этычным і эстэтычным уяўленням беларусаў.

Немалую частку крылатых слоў складаюць афарызмы [10], да якіх мэтазгодна адносіць закончаныя выказванні абагульнена-ўніверсальнага зместу [7; 11; 16]. Крылатыя афарызмы, што ўжываюцца ў сучаснай беларускай літаратурнай мове, адрозніваюцца спецыфічнымі моўнымі ўласцівасцямі і патрабуюць спецыяльнага вывучэння і лексікаграфічнага апісання. Крылатыя афарыстычныя адзінкі ў беларускай мове на сённяшні дзень вельмі мала даследаваны і лексікаграфічна амаль не апісаны. Так, крылатыя афарызмы з уласна беларускіх крыніц часткова адлюстраваны ў вядомым зборніку “Крылатыя словы і афарызмы” (1960) [15]. Некаторыя крылатыя афарызмы з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц VIII да н.э. – XX стст. прадстаўлены ў тлумачальным слоўніку “Крылатыя афарызмы ў беларускай мове” (2011) [8]. Беларускія крылатыя афарызмы з біблейскіх крыніц часткова адлюстраваны ў полілінгвальным слоўніку крылатых выразаў і афарызмаў у англійскай, беларускай, нямецкай, рускай, славацкай і ўкраінскай мовах “Лепта біблейскай мудрасці” (2014) [1].

Папярэднія даследаванні паказалі, што ў сучаснай беларускай літаратурнай мове ўжываецца значная колькасць крылатых выразаў і афарызмаў, якія паходзяць з Бібліі [9]. Такія крылатыя выразы і афарызмы мэтазгодна апісваць асобна ў спецыяльных лінгвістычных даведніках біблізізмаў, у тым ліку на шырокім моўным фоне [2; 3; 6].

¹ Даследаванне выканана пры фінансавай падтрымцы Беларускага рэспубліканскага фонду фундаментальных даследаванняў (разам з РФФД) у рамках навуковага праекта № Г18Р-301.

У выніку фронтальнага аналізу мовы сродкаў масавай інфармацыі, публіцыстычных тэкстаў, твораў мастацкай літаратуры ў сучаснай беларускай мове зафіксавана ўжыванне каля 400 афарыстычных адзінак, паходжанне якіх звязана з біблейскімі крыніцамі. Пераважная частка вызначаных афарызмаў (каля 300 адзінак) характарызуецца рэгулярным ужываннем і высокай ступенню прадуктыўнасці пры спараджэнні рознага кшталту вытворных ад іх адзінак (устойлівых выразаў, рэмінісцэнцый, алюзій і інш.). Гэтыя афарызмы складаюць актыўную частку фонду крылатых біблейскіх афарызмаў, якія ўжываюцца ў беларускай мове, і могуць быць апісаны ў нарматыўным тлумачальным слоўніку *“Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з біблейскіх крыніц”*.

Біблейскія афарызмы павінны быць апісаны ў слоўніку комплексна і паслядоўна. У нарматыўным слоўніку трэба адлюстраваць толькі шырока распаўсюджаныя ў беларускай мове крылатыя афарызмы з Бібліі (на падставе яе кананічнага перакладу на сучасную беларускую літаратурную мову). Да кожнай адзінкі мэтазгодна даць яе апісанне паводле існуючай літаратурнай нормы (кадыфікаваная форма, стылістычную і экспрэсіўную характарыстыкі, тлумачэнне значэння ці сітуацыі ўжывання), ілюстрацыі выкарыстання ў публіцыстычных і мастацкіх тэкстах, этымалагічную і гістарычную даведкі. Пры неабходнасці забяспечыць афарыстычныя адзінкі лінгвістычнымі ці лінгвакультуралагічнымі каментарыямі. Усе крылатыя афарызмы мэтазгодна параўнаць з эквівалентнымі адзінкамі ў рускай мове, што аблегчыць карыстанне слоўнікам тым, хто ведае рускую мову ці вывучае беларускую мову як другую ў умовах беларуска-рускага двухмоўя. Слоўніковы артыкул можа выглядаць наступным чынам.

Падняўшы меч, ад мяча і згне або Хто з мячом прыйдзе, той ад мяча і згне або Хто меч падняў, і згне ад мяча (кнжн.) ← афарызм паходзіць з Новага завету, у розных кнігах якога (Евангелле, Апакаліпсіс) ужываецца ў рознай форме. ◀† І вось, адзін з тых, што былі з Ісусам, працягнуўшы руку, дастаў меч свой і, ударыўшы раба першасвятаравага, адсек яму вуха. Тады кажа яму Ісус: вярні меч твой у месца ягонае, бо ўсе, што возьмуць меч, ад мяча і загінуць. (Мв 26, 51-52); Хто вядзе ў палон, той сам пойдзе ў палон; хто мечам забівае, той сам будзе забіты мечам. Тут цярпліваць і вера сьвятых. (Адк 13, 10). ◀ Афарызм шырока ўжываецца ў сучасных усходнеславянскіх літаратурных мовах, дзякуючы яго выкарыстанню ў расійскім кінафільме *“Александр Невский”* (1938), у якім галоўны герой – рускі князь Аляксандр Неўскі гаворыць: *“Кто с мечом к нам войдет, от меча и погибнет. На том стояла и стоит русская земля”*. Цытата з кінафільма часта ўжываецца як сапраўднае выслоўе князя Наўгародскага, вялікага князя Кіеўскага, вялікага князя Уладзіміраўскага Аляксандра Неўскага (1221–1263), хоць ні ў адным з вядомых жыццяпісаў князя яго не згадваецца. ◻ **Кожны, хто пагражае зброяй, хто ўжывае зброю ў дачыненні да каго-небудзь, абавязкова будзе пакараны, загіне ад гэтай жа зброі. Гаворыцца ў адказ на любую пагрозу ў адрас моўніка.** Расійскі *“бальшавізм”* спрыяе нацыянальным дамаганням і поведжанню здаволіць самыя крайнія дэмакратычныя вымогі, але нядоля яго ў тым, што ён нежыццёвы, не мае грунт і асуджан на знішчэнне. Тут дапраўды справядлівы словы: падняўшы меч, ад мяча і згне (Я. Лёсік. Паўстанне і нашы задачы). ♦ *Руск.: Взвѣшив меч – от меча (мечом) погибнет або Кто с мечом к нам войдет (придет), от меча и погибнет (книжн., высок.).*

Слоўнік *“Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з біблейскіх крыніц”* прызначаны ў першую чаргу студэнтам і выкладчыкам ВНУ, таму можа выкарыстоўвацца ў якасці дапаможніка пры вывучэнні афарыстыкі сучаснай беларускай мовы і біблейскіх тэкстаў у перакладзе на сучасную беларускую літаратурную мову. Даведнік будзе карысным для школьнікаў і настаўнікаў, журналістаў і рэдактараў, а таксама ўсіх тых, хто цікавіцца афарыстыкай беларускай мовы і біблейскай мудрасцю.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Балакава, Д. Лепта біблейскай мудрасці: біблейскія крылатыя выражэння і афарызмы на руском, англійском, беларуском, немецком, словацком і украінском языках / авт.-сост.: Д. Балакава, Х. Вальтер, Н. Ф. Венжинович, М. С. Гутовская, Е. Е. Иванов, В. М. Мокиенко. – Могилев : МГУ им. А. А. Кулешова, 2014. – 208 с.
2. Балакава, Д. О переводном словаре наиболее употребительных библеизмов (в английском, белорусском, немецком, русском, словацком, украинском языках) / Д. Балакава, Х. Вальтер, Е. Е. Иванов, В. М. Мокиенко // Даследаванні па германскай і славянскай філалогіі = Acta Germano-Slavica : зб. навук. арт. / пад

рэд. Я. Я. Иванова. – Могилёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2015. – Вып. 6. – С. 154–163.

3. Балакава, Д. «Лепта біблейскай мудрасці» в современных европейских языках (о русско-славянском словаре библеизмов с эквивалентами в германских, романских языках) / Д. Балакава, Х. Вальтер, Е. Е. Иванов, В. М. Мокиенко // Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте – 2015 : сб. науч. ст. / под ред. Е. Е. Иванова. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2016. – С. 3–10.
4. Венізіктаў, С. В. Рускамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай мове / С. В. Венізіктаў, Я. Я. Іваноў // Dziedzictwo przeszłości związków językowych, literackich i kulturowych polsko-biało-wschodniosłowiańskich. – 2002. – Т. VIII. – С. 210–217.
5. Венізіктаў, С. В. Іншамоўныя крылатыя выразы ў сучаснай беларускай мове / С. В. Венізіктаў // Studia slavistyczne. – 2003. – Т. 4. – С. 121–130.
6. Иванов, Е. Е. О европейском словаре библеизмов / Е. Е. Иванов, В. М. Мокиенко // Универсальное и национальное в языковой картине мира : материалы II Междунар. науч. конф., Минск, 14–15 октября 2016 г. / Минский гос. лингв. ун-т ; редкол.: Н. В. Фурашова (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2017. – С. 188–191.
7. Иванов, Е. Е. Проблема объема и дифференциации класса высших (афористических) единиц языка (на материале русского и белорусского языков) / Е. Е. Иванов // Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте – V : сб. науч. ст. / под ред. Е. Е. Иванова. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2018. – С. 28–32.
8. Іваноў, Я. Я. Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц VIII ст. да н. э. – XX ст. : тлумач. слоўнік / Я. Я. Іваноў. – Могилёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2011. – 164 с.
9. Іваноў, Я. Я. Беларускія прыказкі з біблейскіх крыніц (матэрыялы да руска-беларуска-англійскага слоўніка біблеізмаў) / Я. Я. Іваноў // Авраамиевские чтения : сб. науч. ст. / под ред. А. В. Корольковой. – Смоленск : Радоба, 2014. – С. 11–24.
10. Іваноў, Я. Я. Афарыстычнае выказванне як моўная мадэль крылатых слоў / Я. Я. Іваноў // Філолагічны студіі. – 2017. – Вып. 16. – С. 114–121.
11. Іваноў, Я. Я. Афарыстычныя адзінкі ў беларускай мове : манագрафія / Я. Я. Іваноў. – Могилёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2017. – 208 с.
12. Цеплякова, А. Д. Англамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад і крыніцы паходжання) / А. Д. Цеплякова // Веснік Мазырскага дзярж. пед. ун-та імя І. П. Шамякіна. – 2009. – № 2 (23). – С. 162–166.
13. Цеплякова, А. Д. Нямецкамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад і крыніцы паходжання) / А. Д. Цеплякова // Веснік МДУ імя А. А. Куляшова. – 2009. – № 1 (32). – С. 137–143.
14. Цеплякова, А. Д. Франкамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад і крыніцы паходжання) / А. Д. Цеплякова // Веснік Брэсцкага дзярж. ун-та імя А. С. Пушкіна. Сер. філал. навук. – 2009. – № 2 (12). – С. 109–116.
15. Янкоўскі, Ф. М. Крылатыя словы і афарызмы (з беларускіх літаратурных крыніц) / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Выд-ва АН БССР, 1960. – 135 с.
16. Ivanov, E. Aphorism as a Unit of Language and Speech / Eugene E. Ivanov // Europhras 2016 : Word Combinations in the Linguistic System and Language Use: Theoretical, Methodological and Integrated Approaches, Trier, August 1–3, 2016 : Abstracts / University of Trier. – Trier, 2016. – S. 42.